

(die daar f 600 voor opstreek¹), waarschuwde de Duitse gezant, *Graf Zech* von Burkersroda. Deze hield hem verontwaardigd voor, dat de naam van zu Putlitz 'tot de oudste van Duitsland behoorde en in de *Almanach de Gotha* voorkwam en dat, indien aan het gezantschap gespioneerd werd, dit wel door de nationaal-socialistische portier gedaan zou worden.'² Maar een paar dagen later ging de gezant toch twijfelen. *Ausgerechnet* jegens zu Putlitz uitte hij op 15 september '39 het vermoeden, 'dat er wel eens een spion in het gezantschap werkzaam zou kunnen zijn'. Nog diezelfde dag pakte zu Putlitz zijn biezen: de Engelse dienst zorgde er voor dat hij, samen met zijn kamerdienaar (met wie hem een homoseksuele relatie verbond), met een KLM-toestel naar Engeland de wijk kon nemen. Daar zullen wij Vrinten en van Koutrik nog tegenkomen, de laatste mede als betrokkene bij malversaties.³

Van alle details van het werk van het *Passport Control Office* en van die merkwaardige Rotterdamse firma *Zaal & Co.* was de Nederlandse geheime dienst, GS III, niet op de hoogte, maar zij wist er wel het een-en-ander van: met Vrinten werden wel eens gegevens uitgewisseld, en wat de Britse dienst betrof, droeg die uitwisseling zelfs een regelmatig karakter. Wij vermeldden al dat het in de eerste wereldoorlog niet anders geweest was; de contacten die men toen gelegd had met de geheime diensten van Duitsland, Engeland, Frankrijk en België werden in de jaren '20 aangehouden. Zo ook in de jaren '30, maar met één belangrijk verschil: die met de Duitsers gingen meer en meer een louter formeel en beleefdheidskarakter dragen. Het hoofd van GS III, generaal-majoor J. W. van Oorschot, bleef zich jegens de Duitse attaché's (van wie hij wist dat zij militaire gegevens verzamelden) correct en voorkomend gedragen; als de echtgenote van een hunner 'op Scheveningen kwam logeren, werd er voor bloemen gezorgd.'⁴ Zo werd een façade van neutraliteit in stand gehouden die met de werkelijke opvattingen van de generaal allerm minst in overeenstemming was.

Generaal van Oorschot was in januari 1875 geboren; vijf-en-twintig jaar lang was hij beroepsofficier geweest, in 1920 had hij de militaire dienst verlaten, in 1930 was hij als referendaris bij Defensie hoofd van GS III geworden. Hij bezat verscheidene eigenschappen die van een chef van een geheime dienst geveerd mogen worden: hij was een militair vakman, hij was niet bang

¹ Bureau Nationale Veiligheid: proces-verbaal, 30 april 1946, van verhoor van H. O. C. Skrodzki (Bijz. Gerechtshof 's-Gravenhage, dossier F. A. van Koutrik).

² Uittreksel uit het ondervragingsrapport van T. A. R. Protze (a.v.). ³ Getuige A. J. J. Vrinten, *Enq.*, dl. IV c, p. 1369. ⁴ Verklaring, op 3 juni 1947 door J. W. van Oorschot afgelegd voor de commissie-Sillevis, a.v., dl. II b, p. 40.